

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΔΡΑΜΑ

Δράμα > δράω-δρῶ = πράττω

Το δράμα είναι ένα από τα τρία είδη του αρχαίου ελληνικού ποιητικού λόγου. Τα άλλα δύο είναι το έπος και η λυρική ποίηση. Το δράμα προέρχεται από τα δρώμενα, θρησκευτικές τελετές που είτε αναπαριστούσαν γεγονότα από τη ζωή των θεών είτε αποτελούσαν ιερές συμβολικές πράξεις που εκτελούνταν από πιστούς. Ο Αριστοτέλης πίστευε ότι το δράμα προήλθε συγκεκριμένα από το διθύραμβο, το άσμα που συνόδευε τη λατρεία του Διονύσου. Κύριο χαρακτηριστικό του δράματος που το διακρίνει από τα άλλα δύο είδη ήταν το γεγονός ότι προοριζόταν για παράσταση. Στο δράμα δηλαδή η δράση δεν είναι θέμα αφήγησης αλλά αναπαρίσταται ζωντανά, μπροστά στους θεατές και παρουσιάζεται σαν ζωντανή πραγματικότητα. Στην αρχαιότητα υπήρχαν τρία είδη δράματος: η τραγωδία, η κωμωδία και το σατυρικό δράμα.

- Η τραγωδία είναι το σοβαρό και μεγαλόπρεπο δράμα της οποίας τα θέματα αντλούνται από του μύθους (σπανιότερα από άλλες πηγές). Τους μύθους επεξεργάζονταν με τέτοιο τρόπο ώστε να προκαλούν στην ψυχή των θεατών ευγενή και υψηλά συναισθήματα.
- Η κωμωδία γραφόταν από κωμικούς ποιητές οι οποίοι αντλούσαν τα θέματά τους από τη σύγχρονη ζωή ή από κόσμους της φαντασίας τους. Η κωμωδία είχε ως στόχο να προκαλέσει το γέλιο αλλά και να καυτηριάσει γεγονότα της επικαιρότητας.
- Τα σατυρικά δράματα γράφονταν από τραγικούς ποιητές και τα θέματά τους αντλούνταν από τους μύθους. Ήταν ζωηρά και εύθυμα και προκαλούσαν το γέλιο των θεατών αλλά δεν σατίριζαν πρόσωπα και θέματα της σύγχρονης ζωής. Το σατυρικό δράμα επομένως, δεν είχε καμία σχέση με τη σάτιρα. Η ονομασία του προέρχεται από το γεγονός πως τον χορό τον αποτελούσαν χορευτές μεταμφιεσμένοι σε σατύρους (ζώομορφοι ακόλουθοι του Διονύσου).

Χαρακτηριστικά της λατρείας του Διονύσου ήταν:

- Η ιερή μανία που προκαλεί την έκσταση.
- Η θεοληψία (θεία έμπνευση)
- Ο έξαλλος ενθουσιασμός των οπαδών.

- Το μιμητικό στοιχείο στις κινήσεις και στη φωνή των πιστών, για να εκφράσουν συναισθηματικές καταστάσεις
- Η μεταμφίεση των πιστών σε Σατύρους, ζώομορφους ακόλουθους του θεού.

Στις μεταμφιέσεις αυτές των πιστών, καθώς και στο τραγούδι που έψαλλαν χορεύοντας προς τιμήν του θεού, βρίσκονται οι απαρχές του δράματος. Ο Διόνυσος ήταν ο θεός της βλάστησης, του αμπελιού, του κρασιού, της μέθης και της διασκέδασης. Ως θεός της μανίας είχε την επωνυμία Βάκχος. Συνοδοί του ήταν ο Σειληνός, οι Σάτυροι και οι Μαινάδες ή Βάκχες. Κυριότερα εμβλήματα του ήταν ο τράγος, το αμπέλι και ο κισσός. Τον θεό Διόνυσο λάτρευαν οι αγρότες και οι άνθρωποι του λαού ενώ οι τοπικοί άρχοντες υποστήριξαν τη λατρεία του.

ΔΙΘΥΡΑΜΒΟΣ

Ο διθύραμβος ήταν ο ύμνος προς τιμήν του Διονύσου, που συνόδευε τη λατρεία του. Ανήκε στη χορική ποίηση (είδος της λυρικής ποίησης που εξέφραζε περισσότερο ομαδικά συναισθήματα και τραγουδιόταν από ομάδα προσώπων, τον Χορό) και τραγουδιόταν με τη συνοδεία αυλού. Το τραγούδι αφηγούνταν τη ζωή και τα παθήματα του θεού. Ο εξάρχων, ο πρώτος χορευτής έκανε την αφήγηση και ο Χορός που αποτελούνταν από 50 χορευτές – τράγοι χόρευαν κυκλικά. Αρχικά ο διθύραμβος ήταν αυτοσχέδιος και άτεχνος. Από την αυτοσχέδια αυτή μορφή των λαϊκών λατρευτικών εκδηλώσεων παράγονται τα τρία είδη της δραματικής ποίησης που προαναφέραμε (τραγωδία, κωμωδία, σατυρικό δράμα).

ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΙΘΥΡΑΜΒΟ ΣΤΗΝ ΤΡΑΓΩΔΙΑ

Ο **Αρίων**, σημαντικός ποιητής και μουσικός από τη Μήθυμνα της Λέσβου, διακρίθηκε στο διθύραμβο, δίνοντάς του πρώτος καλλιτεχνική μορφή και αφηγηματικό περιεχόμενο. Παρουσίασε τους χορευτές μεταμφιεσμένους σε Σατύρους, δηλαδή με χαρακτηριστικά τράγων. Οι τραγόμορφοι αυτοί τραγουδιστές ονομάζονταν τραγωδοί (<τράγων ωδή) δηλαδή άσμα Χορού που είναι μεταμφιεσμένος σε Σατύρους.

Σύμφωνα με την παράδοση, το πρώτο καθοριστικό βήμα για το πέρασμα από τον διθύραμβο στην τραγωδία έγινε γύρω στα μέσα του 6^{ου} αι. π.Χ. από τον **Θέσπη**. Ο Θέσπης στάθηκε απέναντι από το Χορό και συνδιαλέχτηκε με στίχους, δηλαδή αντί να τραγουδήσει μια ιστορία άρχισε να την αφηγείται. Στη θέση του εξάρχοντος εισήγαγε άλλο

πρόσωπο, εκτός Χορού, τον υποκριτή ηθοποιό (υποκρίνομαι = αποκρίνομαι), ο οποίος έκανε διάλογο με το Χορό, συνδυάζοντας το επικό αυτής (λόγος) με το αντίστοιχο λυρικό (μουσική). Συνέπεια αυτής της καινοτομίας ήταν η γέννηση της τραγωδίας στην Αττική. Η πρώτη επίσημη «διδασκαλία» (παράσταση) τραγωδίας έγινε από το Θέσπη το 534 π.Χ. στα Μεγάλα Διονύσια.

Αργότερα, ο Αισχύλος πρόσθεσε και δεύτερο υποκριτή και ο Σοφοκλής τρίτο. Η τραγωδία εξελίχθηκε ταχύτατα και διαμορφώθηκε σε ένα εντελώς νέο είδος με δικούς του κανόνες, δικά του γνωρίσματα και δικούς του στόχους. Στην πορεία της η τραγωδία διατήρησε πολλά διονυσιακά στοιχεία: μεταμφίεση, Χορός, μέρος της λατρείας του θεού (αφού οι παραστάσεις γίνονταν στις γιορτές του θεού), οι νικητές βραβεύονταν με στεφάνι από κισσό (ιερό φυτό του θεού), οι παραστάσεις δίνονταν στο χώρο του Ελευθερέως Διονύσου και στο Διονυσιακό θέατρο στη νότια πλευρά της Ακρόπολης. Ωστόσο τα θέματά της δεν είχαν σχέση με το Διόνυσο.

Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

α) Κοινωνικές – πολιτικές συνθήκες

Η τραγωδία αναπτύχθηκε παράλληλα με το δημοκρατικό πολίτευμα της πόλης – κράτους της Αθήνας, όπως διαμορφώθηκε από το 508 με τον Κλεισθένη. Οι πολίτες συμμετείχαν άμεσα στην εξουσία, επικρατούσε δημοκρατικός διάλογος, ελευθερία, ισοτιμία και ισηγορία. Αυτές οι πολιτικές συνθήκες και το αγωνιστικό πνεύμα των πολιτών ευνόησαν την τραγωδία. Η τραγωδία άνθησε κατά τον χρυσό αιώνα 5^{ος} π.Χ μετά την νίκη των Αθηναίων κατά των Περσών, όταν η πόλη ήταν κέντρο πνευματικό και πολιτιστικό και διέθετε μεγάλη δύναμη οικονομική και πολιτική.

β) Ο ηρωικός άνθρωπος στην τραγωδία

Οι τραγωδίες υμνούν τον ηρωικό άνθρωπο. Ο τραγικός ήρωας συγκρούεται με την Μοίρα, την Ανάγκη, τη θεϊκή δικαιοσύνη. Ισχύει το σχήμα: ύβρις – άτη – δίκη. Η ύβρις, η υπεροπτική συμπεριφορά που δείχνει ο ήρωας επειδή αισθάνεται δυνατός προκαλεί την άτη, την πνευματική τύφλωση που τον παρασύρει στην καταστροφή και οδηγεί στην τίσι, τη θεϊκή τιμωρία, η οποία επαναφέρει την τάξη με τον θρίαμβο της δίκης, της δικαιοσύνης.

γ) Η άντληση των θεμάτων από τους συγγραφείς

Οι συγγραφείς αντλούν τα θέματα από τους αρχαίους ελληνικούς μύθους. Οι μύθοι συνδέονται με την σύγχρονη επικαιρότητα (οι νίκες κατά των Περσών, οι νέες ιδέες της εποχής / σοφιστών, η αμφισβήτηση των παλιών αξιών, ο Πελοποννησιακός πόλεμος) και μεταφέρουν τους προβληματισμούς των ποιητών. Κεντρική θέση έχουν στις τραγωδίες τα μεγάλα προβλήματα: ο πόλεμος, η ειρήνη, η δικαιοσύνη, η φιλοπατρία.

ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

α) Χώρος και χρόνος

Δραματικές παραστάσεις γίνονταν μόνο σε ορισμένες γιορτές του Διονύσου και είχαν αγωνιστικό χαρακτήρα. Επειδή η τραγωδία θεωρούσαν ότι είχε παιδευτικό χαρακτήρα ονόμαζαν την παράσταση διδασκαλία και έλεγαν αντίστοιχα ότι οι τραγωδίες διδάσκονταν. Στην Αττική προς τιμήν του Διονύσου γίνονταν τέσσερις γιορτές: **Μεγάλα ή εν άστει Διονύσια** που οι ποιητές παρουσίαζαν νέα δράματα, **Μικρά ή κατ' αγρούς Διονύσια** που παρουσιάζονταν επαναλήψεις δραμάτων, **Λήναια** που παρουσιάζονταν νέες τραγωδίες και κωμωδίες, **Ανθεστήρια** που δε διδάσκονταν αρχικά τραγωδίες αλλά αργότερα προστέθηκαν δραματικοί αγώνες.

β) Διαδικασία

Η πόλη – κράτος ανέθετε στον επώνυμο άρχοντα (έναν από τους εννέα άρχοντες) την οργάνωση και την επίβλεψη των αγώνων. Η οργάνωση ακολουθούσε την παρακάτω διαδικασία: Οι ποιητές υπέβαλαν αίτηση να διαγωνισθούν με 3 τραγωδίες και 1 σατυρικό δράμα (τετραλογία). Στη συνέχεια, ο άρχοντας διάλεγε τρεις από αυτούς, έδιδε χορό σε κάθε ποιητή και του υποδείκνυε το χορηγό. Οι χορηγοί ήταν πλούσιοι Αθηναίοι που θα πλήρωναν τα έξοδα για το χορό, τον χοροδιδάσκαλο, τον αυλητή, τη σκευή των ηθοποιών. Επέλεγαν δέκα κριτές (έναν από κάθε φυλή) με κλήρωση. Αυτοί διάλεγαν τον νικητή, γράφοντας σε πινακίδα το όνομά του. Έριχναν τις 10 πινακίδες σε κάλπη. Από αυτήν διάλεγαν 5 πινακίδες και αυτές έκριναν τον νικητή ποιητή. Πριν να αρχίσουν οι αγώνες στο Ωδείο (στεγασμένο θέατρο) έκαναν τον προάγωνα (προ του αγώνος = δοκιμή) ο ποιητής παρουσίαζε τους ηθοποιούς και το χορό. Μετά τις παραστάσεις έδιναν στον νικητή το βραβείο, στεφάνι κισσού και στον χορηγό ένα χάλκινο τρίποδα. Έγραφαν τα ονόματα των νικητών σε πλάκες (διδασκαλίες) και τις τοποθετούσαν στον δημόσιο αρχείο.

γ) Το κοινό

Τις παραστάσεις παρακολουθούσαν Αθηναίοι πολίτες και οι γυναίκες, ξένοι επισκέπτες της πόλης, οι μέτοικοι για τρεις μέρες συμμετείχαν χειροκροτώντας, επευφημώντας ή αποδοκιμάζοντας στο θέατρο τους ποιητές και τους ηθοποιούς. Αρχικά πλήρωναν το σύμβολον, ένα εισιτήριο. Ο Περικλής νομοθέτησε τα θεωρικά: χρήματα που έδινε η πόλη στους άπορους πολίτες για να παρακολουθούν και αυτοί, καθώς θεωρούσαν το θέατρο συμπληρωματικό μέσο της δημοκρατικής παιδείας των πολιτών.

ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

δ) Το θέατρο

Ο χώρος των παραστάσεων ήταν το θέατρο του Διονύσου στην Ακρόπολη, ένας κυκλικός χώρος που περιελάμβανε:

➤ Το κυρίως **θέατρο** ή **κοίλον**: χώρος όπου κάθονταν οι θεατές ημικυκλικά απέναντι από τη σκηνή. Τα

καθίσματα των θεατών (εδώλια) διέκοπταν κλίμακες από τις οποίες οι θεατές ανέβαιναν στις ψηλότερες θέσεις. Δυο μεγάλοι διάδρομοι, τα διαζώματα, χώριζαν το κοίλον σε τρεις ζώνες για να διευκολύνουν την κυκλοφορία των θεατών. Τα σφηνοειδή τμήματα των εδωλίων, ανάμεσα στις κλίμακες, ονομάζονταν κερκίδες.

- Την **ορχήστρα** (ὄρχεομαι - ὄρχοῦμαι = χορεύω) : κυκλικό ή ημικυκλικό μέρος για το Χορό, με τη θυμέλη (< θύω), είδος βωμού, στο κέντρο.
- Τη **σκηνή**: ξύλινο ορθογώνιο οικοδόμημα, τοποθετημένο στη μια πλευρά της ορχήστρας και χρησιμοποιούνταν από τους ηθοποιούς για τις μεταμφιέσεις τους και ως αποθήκη θεατρικού υλικού. Η πλευρά της σκηνής προς τους θεατές εικόνιζε συνήθως την πρόσοψη ανακτόρου ή ναού.
- Δεξιά ή αριστερά της σκηνής υπήρχαν δύο διάδρομοι, οι **πάροδοι**: από τη δεξιά για τους θεατές πάροδο έμπαιναν όσα πρόσωπα του έργου έρχονταν από την πόλη ή το λιμάνι και από την αριστερή όσα έρχονταν από τους αγρούς ή από άλλη πόλη. Κατά τη διάρκεια της παράστασης έμπαινε από την πάροδο ο Χορός και γι' αυτό το πρώτο τραγούδι ονομαζόταν επίσης πάροδος. Ο στενός χώρος ανάμεσα